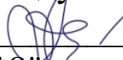

Міністерство освіти і науки України
Бердянський державний педагогічний університет
Кафедра соціальної роботи та інклюзивної освіти

Допущено до захисту
Завідувач кафедру
 Катерина ПЕТРОВСЬКА
"18" листопада 2024

**СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА КІБЕРБУЛІНГУ У
ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

Кваліфікаційна робота магістра

Виконавець: здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти, групи М22СР
Галузь знань 23 Соціальна робота
Спеціальність 231 Соціальна робота
Освітньо-професійна програма: "Соціальна
педагогіка"
Юрій ЮНОШЕВ

Керівник: к. пед. н., доц. Анастасія ПОПОВА

Рецензент: к. пед. н., доц. Катерина ПЕТРОВСЬКА

Запоріжжя - 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ХАРАКТЕРИСТИКА ЯВИЩА КІБЕРБУЛІНГУ У СУЧАСНОМУ СВІТІ.....	6
1.1 Кібербулінг як соціальне явище	6
1.2 Кіберпростір як чинник деструктивного впливу на особистість школяра ...	15
1.3 Соціально-педагогічна профілактика кібербулінгу серед підлітків: теоретичний аспект	23
Висновки до першого розділу.....	37
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТИ З СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ КІБЕРБУЛІНГУ СЕРЕД УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ.....	38
2.1 Діагностика явища кібербулінгу в учнівському середовищі	38
2.2 Комплекс соціально-педагогічних заходів з профілактики кібербулінгу серед підлітків в умовах ЗЗСО.....	46
Висновки до другого розділу	57
ВИСНОВКИ.....	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	61
ДОДАТКИ.....	66

ВСТУП

У сучасному світі цифрові та медіа-технології стали невід'ємною частиною повсякденного життя, особливо серед молоді. Підлітки активно використовують мережу Інтернет, соціальні мережі та мобільні додатки для спілкування, навчання та розваг. Разом із позитивними можливостями, які надає цифрове середовище, виникають і нові соціальні проблеми, серед яких кібербулінг посідає одне з перших місць.

Кібербулінг, як форма агресивної поведінки, здійснюваної за допомогою електронних засобів комунікації, стає все більш поширеним явищем у шкільному середовищі. Анонімність та відсутність безпосереднього контакту роблять його особливо небезпечним. Жертви кібербулінгу часто залишаються сам на сам із проблемою, що може призвести до серйозних психологічних наслідків: тривоги, депресії, зниження самооцінки та навіть суїцидальних думок.

В Україні проблема кібербулінгу набуває особливої актуальності. Значна частина учнів стикається з проявами агресії в Інтернеті. Проте рівень обізнаності педагогів, батьків та самих учнів про способи попередження та протидії кібербулінгу залишається недостатнім. Відсутність систематичної профілактичної роботи в закладах освіти призводить до того, що випадки кібербулінгу залишаються непоміченими або неправильно трактуються.

Сучасне законодавство та освітні стандарти акцентують увагу на необхідності забезпечення безпечного освітнього середовища та захисту прав дитини. Проте практична реалізація цих вимог часто ускладнюється через брак методичних рекомендацій та недостатню підготовку педагогічних кадрів у сфері цифрової безпеки.

Кібербулінг як соціальне явище й нова форма девіантної поведінки розглядається О. Коповою, О. Лапою, І. Лубенець, Т. Пономарьовою. Небезпечні наслідки кібербулінгу для особистості виявлені Н. Вітюк, Є. Волковою, І. Волковою, А. Горбуновою. Проблеми профілактики

кібербулінга присвітили дослідження Є. Волченкова, Ю. Гребенкіна, Т. Дегтьова, А. Зинцова. Незначна кількість досліджень присвячена проблемі компетентності педагогів, соціальних педагогів, психологів в галузі інформаційної безпеки дітей (О. Дроздов, Є. Шпагіна, Є. Чиркіна).

Усі зазначені вище роботи акцентують увагу на окремих аспектах проблеми, недостатньо уваги приділяється системному підходу до побудови профілактичної роботи.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю розробки ефективних соціально-педагогічних підходів до профілактики кібербулінгу в закладах загальної середньої освіти. Це відповідає сучасним запитам суспільства щодо підвищення рівня цифрової грамотності та безпеки учнів, а також сприяє реалізації державної політики у сфері захисту прав дітей.

Крім того, розвиток цифрових технологій відбувається настільки швидко, що традиційні методи виховної роботи не завжди встигають адаптуватися до нових викликів. Це вимагає від педагогів постійного оновлення знань та вдосконалення професійних компетенцій у сфері інформаційної безпеки.

Дослідження специфіки кібербулінгу, його причин та наслідків, а також розробка практичних рекомендацій для педагогів є нагальною потребою. Це дозволить не лише своєчасно виявляти та реагувати на випадки кібербулінгу, але й формувати у учнів культуру безпечної поведінки в Інтернеті.

Таким чином, тема дипломної роботи є актуальною з теоретичної та практичної точки зору. Вона сприяє розвитку наукових підходів до вирішення проблеми кібербулінгу та має вагоме значення для покращення якості освітнього процесу, забезпечення психологічного комфорту та безпеки учнів у сучасному цифровому середовищі.

Об'єкт дослідження: кібербулінг як соціальне явище.

Предмет дослідження: особливості організації соціально-педагогічної профілактики кібербулінгу у підлітковому середовищі.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати особливості організації соціально-педагогічної профілактики кібербулінгу в підлітковому середовищі та розробити практичні заходи для її впровадження в закладах загальної середньої освіти.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати поняття "кібербулінг" та виявити особливості його деструктивного прояву у підлітковому середовищі.
2. Визначити особливості соціально-педагогічної профілактики кібербулінгу серед підлітків.
3. Дослідити явище кібербулінгу серед учнів у ЗЗСО.
4. Розробити комплекс соціально-педагогічних заходів з профілактики кібербулінгу серед підлітків в умовах ЗЗСО.

Методи дослідження: теоретичні методи: аналіз літературних джерел, порівняльний аналіз, синтез та узагальнення інформації); емпіричні методи: Методика "Опитування "Онлайн-середовище учня" та Тест на рівень цифрової грамотності та обізнаності про кібербулінг; методи обробки даних (кількісний аналіз, якісний аналіз), методи математичної статистики.

Структура дослідження: кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 88 сторінок, із них основного тексту - 67 сторінки.

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів дослідження соціально-педагогічної профілактики кібербулінгу у закладі загальної середньої освіти свідчить про досягнення мети й вирішення завдань наукового пошуку та дає підстави до наступних висновків.

1. Аналіз теоретичних джерел та наукової літератури щодо природи поняття "кібербулінг", його ознак та форм (флеймінг, харасмент, наклеп, імперсонація, тролінг, секстинг тощо) дав змогу систематизувати знання про цей феномен. Виявлено, що кібербулінг належить до деструктивних форм поведінки, які руйнують соціальні зв'язки, підривають довіру та спонукають до пасивності або агресивної відповіді з боку жертви. Підлітковий вік є особливо вразливим, оскільки самоствердження, прагнення соціального визнання, формування самооцінки та потреба у спілкуванні роблять учнів особливо чутливими до будь-яких негативних впливів.

2. У ході дослідження було окреслено особливості соціально-педагогічної профілактики кібербулінгу серед підлітків. Визначено, що ефективна профілактика повинна мати комплексний характер і враховувати наступні аспекти: підвищення обізнаності учнів, батьків і педагогів про сутність кібербулінгу; розвиток критичного мислення та навичок безпечної поведінки в інтернеті; формування емпатії та толерантності; розвиток компетентностей, які дають змогу учням уникати провокативних ситуацій, своєчасно звертатися по допомогу; створення в школі такої атмосфери, де прояви агресії та дискримінації будуть неприпустимими.

3. Для практичної реалізації профілактичної роботи було проведено діагностичний етап, що дав можливість виявити реальний стан проблеми в конкретному ЗЗСО, оцінити рівень обізнаності учнів про кібербезпеку, визначити вразливі групи та особливості онлайн-взаємодії школярів. Результати діагностики засвідчили нерівномірний рівень цифрової грамотності та здатності учнів розпізнавати кібербулінг. Значна частина

школярів недостатньо усвідомлювала небезпеку онлайн-агресії, не знала, як реагувати на загрози та куди звертатися за допомогою.

4. На основі отриманих даних було розроблено комплекс соціально-педагогічних заходів з профілактики кібербулінгу. Він передбачає шість блоків: діагностичний, освітній, профілактичний, практичний, корекційний та моніторинговий. Кожен із блоків має чіткі цілі, завдання та методи роботи. Зокрема, освітній і профілактичний блоки спрямовані на підвищення рівня обізнаності всіх учасників освітнього процесу, формування критичного мислення, розвиток цифрової грамотності. Практичний і корекційний блоки забезпечують надання допомоги постраждалим від кібербулінгу, формування навичок конструктивної комунікації у кривдників, а також роботу з класним колективом для відновлення довіри та позитивної атмосфери у навчальному середовищі. Моніторинговий блок дозволяє оцінити ефективність реалізованих заходів і вчасно вносити необхідні корективи. Реалізація запропонованого комплексу заходів має здійснити позитивний вплив на формування в учнів адекватних моделей поведінки онлайн, підвищення їхньої стійкості до впливу кібербулінгу, стимулювати формування безпечного цифрового простору у ЗЗСО.

Таким чином, проведене дослідження підтвердило актуальність проблеми кібербулінгу серед підлітків та необхідність системної, комплексної та науково обґрунтованої соціально-педагогічної профілактики. Розроблений та апробований комплекс заходів може стати практичним інструментом для фахівців освітньої сфери, сприяючи зниженню рівня кібербулінгу, формуванню безпечного середовища, у якому кожен учень почуватиметься захищеним, цінним і відповідальним за власну поведінку в цифровому світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бедан В. Проблема кібербулінгу у молодіжному середовищі: теоретичний аналіз. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. Дніпро, 2022. № 1. С. 42-47.
2. Безпека дітей в Інтернеті. Міністерство освіти і науки України. [Електронний ресурс]. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna-osvita/vihovnarobota-ta-zahist-prav-ditini/bezpeka-ditej-v-interneti> (дата звернення: 29.11.2023 р.).
3. Брухлей А. Булінг у підлітковому середовищі. *Психолого-педагогічні координати розвитку особистості* : зб. наук. матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. Потлава, 1-2 червня 2023 р. Полтава, 2023. С. 34-37.
4. Вашека Т., Власова-Чмерук О., Долгова О. Кібербулінг як форма психологічного насильства та шляхи його подолання. *Перспективи та інновації науки*. 2022. № 10(15). С. 149-159.
5. Гайкова В., Малахов С. Дослідження явища кібербулінгу та аналіз шляхів проти дії його проявам. *CS&CS*. 2020. Issue 1(17). С. 14-32.
6. Гарнага К. Кібермобінг та моральні дилеми: етичні аспекти кібербулінгу у відносинах між підлітками в онлайн-середовищі. *Освіта і наука-2024* : зб. наук. пр. уч. звітно-наук. конф. студ. та асп. Київ, 9-11 квітня 2024 р. Київ, 2024. С. 44-47.
7. Гмиря Н. Кібербулінг: як виявити та попередити. *Психологічні умови розвитку особистісно-професійної компетентності педагога* : матеріали II Всеукр. наук.-практ. форуму "Соціально-психологічні аспекти розвитку особистісно-професійної компетентності педагога в умовах інноваційних змін", Суми, 7-12 грудня 2020 р. Суми, 2020. С. 29-33.
8. Гордієнко К. Емпатія як показник кібербулінгу серед здобувачів вищої освіти. *Interaction of society and science: problems and prospects*: тези доповідей III міжнар. наук.-практ. конфер. 2021. № 3. С. 389-390.

9. Гордієнко К. Обґрунтування поширеності проявів кібербулінгу серед студентської молоді. *Науковий вісник НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки*. Київ, 2021. Вип. 15. С. 25-34.

10. Гордієнко К. Причини виникнення кібербулінгу у студентському середовищі. *Медіаторчість в сучасних реаліях: протистояння медіатравмі* : матеріали IV Всеукр. наук. інтернет-конф. з міжнар. участю. Київ, 25 червня 2021 р. Київ, 2021. Вип. 4. С. 156-163.

11. Гордієнко К. Психологічні рекомендації профілактики кібербулінгу серед студентської молоді. *"ABIA-2021"* : матер. XV міжнар. наук.-техн. конф. 2021. С. 32-34.

12. Демченко К. Булінг як соціальний феномен та явище ризику сучасного суспільства. *Україна як суспільство ризику* : зб. матер. Всеукр. наук. конф., Дніпро, 23 квітня 2021 р. Дніпро, 2021. С. 38-40.

13. Кононова М. Психологічні чинники кібербулінгу серед підлітків. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Ужгород, 2022. С. 29-32.

14. Кононова М., Перетяцько Л. Теоретичний аналіз психологічних особливостей підлітків - учасників булінгу та кібербулінгу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Ужгород, 2022. С. 57-61.

15. Корчова Г. Булінг в закладах освіти України. *Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України* : зб. матер. V Міжнародної конференції. Київ, 17 листопада 2022 р. Київ, 2023. С. 142-145.

16. Кустенко К., Шимко І. Кібербулінг як соціально-педагогічна проблема серед учнів загальноосвітнього закладу. *Сучасна освіта в реаліях та перспективах: соціально-педагогічний аспект* : зб. наук. і наук.-метод. праць. Кривий Ріг, 2019. Вип. 2. С. 120-125.

17. Кусяк В., Мурмила Н. Проблеми булінгу та кібербулінгу в Україні. *Інновації розвитку харчових технологій та індустрії гостинності в готельно-ресторанному бізнесі* : зб. тез допов., Тернопіль, 19 травня 2021 р. Тернопіль, 2021. С. 30-31.

18. Лякішева А., Мілінчук С. Вплив інформаційних чинників на поширення кібербулінгу. *Актуальні проблеми соціальної роботи та соціального забезпечення: європейський та національний вимір* : матеріали І Міжнар. наук.-практ. конф., Луцьк. 27-29 травня 2021 р. Луцьк, 2021. С. 38-42.

19. Мельник О., Шимко І. Кібербулінг як негативне явище сучасного середовища. *Актуальні питання соціально-педагогічної та початкової освіти* : зб. наук. і наук.-метод. пр. Кривий Ріг, 2020. Вип. 6. С. 107-112.

20. Мельничук І. Психологічні особливості профілактики та корекції кібербулінгу. *Актуальні питання розвитку особистості: сучасність, інновації, перспективи* : зб. наук. пр. за матеріалами Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., Житомир. 23 квітня 2023 р. Житомир, 2023. С. 208-210.

21. Перга А. Соціальна політика кібербулінгу. *Педагогіка в психологія: напрямки та тенденції розвитку в Україні та світі* : зб. наук. робіт уч. міжнар. наук.-практ. конф., Одеса. 17-18 квітня 2020 р.. Одеса, 2020. С. 101-104.

22. Перга А. Соціальна профілактика кібербулінгу. *Педагогіка і психологія: напрямки та тенденції розвитку в Україні та світі* : зб. наук. робіт. Одеса, 17-18 квітня 2020 р. Одеса, 2020. С. 101-104.

23. Петровська К. Міжнародний та вітчизняний досвід формування у підлітків безпечної поведінки в кіберпросторі. *Медіакартина світу: формування особистості під впливом медіа* : зб. тез наук. допов. уч. V міжвуз. наук. конф., до 90-річчя Бердянського державного педагогічного університету, Запоріжжя, 11 травня 2023 року. Запоріжжя, 2023. С. 63–69.

24. Пилипишина І. Протидія кібербулінгу як забезпечення права дитини на безпеку. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Ужгород, 2024. С. 141-150.

25. Протас О., Кузь А. Соціально-педагогічна діяльність з попередження кібербулінгу в підлітковому середовищі. *Сучасні тенденції розвитку соціальної роботи в Україні та зарубіжжі* : зб. матер. І Міжнар. наук.-практ. конф. Івано-Франківськ, 19-20 травня 2023 р. Івано-Франківськ, 2023. С. 132-134.

26. Профілактика деструктивної поведінки підлітків: навч.-метод. посіб.; за ред. Т. Журавель, Ю. Удовенко. Київ : Вид-во ФО-П Буря О. Д. 2022. 144 с.
27. Романов О., Мирошніченко Н. Вивчення природи кібербулінгу підлітків в сучасних наукових розвідках. *Соціальна політика: виклики часу* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 24 квітня 2024 р. Київ, 2024. С. 45-47.
28. Ружицька Н. Явище булінгу та кібербулінгу в освітньому просторі як соціально-психологічна проблема. *Вісник професійно-технічної освіти Вінниччини* : зб. наук.-метод. праць. Вінниця, 2019. Вип. 16. С. 239-244.
29. Сабадаш О. Булінг в освітньому середовищі: критерії прояву та напрями профілактики. *Соціально-освітні домінанти професійної підготовки сучасного компетентного фахівця* : матеріали III Всеук. студ. наук.-практ. конф., Біла Церква, 16 травня 2024 р. Біла Церква, 2024. С. 150-154.
30. Сагай О. Кібербулінг: небезпека та протистояння. *Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки* : зб. наук. матеріалів XXVI Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Вінниця, 21 січня 2019 р. Вінниця, 2019. С. 15-19.
31. Сіденко Ю. Особливості профілактики кібербулінгу серед молоді. *Актуальні питання психології: теорія, методика, практика* : матеріали XI Всеукр. наук. Інтернет-конф., Умань. 10-11 жовтня 2022 р. Умань, 2022. С. 129-133.
32. Степаненко О. Визначення поняття "кібербулінг" у сучасній науковій думці. *Science. theory and practice* : XXIX Міжнар. наук.-практ. конф., Токіо, 8-11 червня 2021 р. Токіо, 2021. С. 505-509.
33. Танасійчук І. Кібербулінг в соціальних мережах: філософський аспект. *Recent Trends in Science* : III Міжнар. наук.-практ. конф., Дніпро, 16-17 травня 2024 р. Дніпро, 2024. С. 166-168.
34. Ткаченко В. Медіаграмотність та риторика як засоби подолання кібербулінгу. *Актуальні питання філософії освіти* : зб. матеріалів наук.-практ. конф. з міжнар. участю. Харків, 28 жовтня 2021 р. Харків, 2021. С. 165-167.

35. Трофименко В. Кіберпростір як предмет філософського і філософсько-правового аналізу. *Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого*. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. Харків, 2022. № 2(53). С. 144-149.

36. Фуштей О. Соціальна профілактика кібербулінгу серед студентської молоді. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. Ужгород, 2022. Вип. 1(50). С. 294–297.

37. Цебинога В., Чумак В. Кібербулінг в Україні: гендерний аспект. *Гендерна політика очима української молоді* : матеріали XII Регіонал. наук. конкурсу молод. вчених, м. Харків, 11 грудня 2019 р. Харків, 2019. С. 178-186.

38. Шахрай В. Напрями діяльності закладу освіти щодо запобігання і подолання булінгу й кібербулінгу. *Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал* : матеріали звіт. наук.-практ. конф. Інституту проблем виховання НАПН України, Івано-Франківськ, 2024. Вип. 12. С. 237-241.

39. Шищенко В. Булінг у шкільному середовищі. *Стан, проблеми та перспективи розвитку науки, освіти та технологій* : зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф., Ізмаїл, 20 лютого 2024 р. Ізмаїл, 2024. С. 31-32.

40. Шостак І., Кіколенко К., Петровська К. Розвиток цифрової грамотності здобувачів вищої освіти в Україні як відповідь на воєнні виклики. *Академічні візії*. Львів, 2024. Вип. 30. С. 1-13.